

PERSBERICHT

Utrecht, 10 september 2020

'DE OMMUURDE STAD. GESCHIEDENIS VAN EEN STADSVERDEDIGING' VANAF 12 SEPTEMBER TE ZIEN

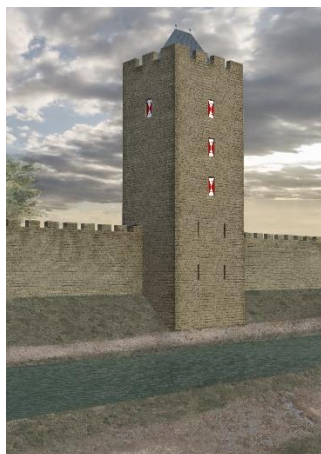

**CENTRAAL MUSEUM TOONT ZOEKTOCHT NAAR VEILIGHEID
12 SEPTEMBER T/M 17 JANUARI**

[\(HR-beelden hier te downloaden\)](#)

Op 12 september opent de tentoonstelling *De ommuurde stad. Geschiedenis van een stadsverdediging* in het Centraal Museum Utrecht. De tentoonstelling laat de zoektocht van de mens naar veiligheid en bescherming zien en de rol die stadsmuren daar eeuwenlang in speelden. Aan de hand van historische wapens, 3D-reconstructies, animaties, miniatures, video's, tekeningen, schilderijen en archeologische vondsten wordt dit verhaal gedetailleerd verteld. Vanaf een reliëf van Kaïn en Abel tot aan een vliegtuigmotor, het wapen dat de stadsmuren uiteindelijk overbodig maakte.

Als oudste stadsmuseum van Nederland kan het Centraal Museum Utrecht voor deze geschiedenis putten uit de rijke eigen collectie. Utrecht was ook de eerste stad in Nederland die een stadverdediging aan mocht leggen. Daarnaast zijn er veel bijzondere bruiklenen te zien uit particuliere en museumcollecties uit binnen- en buitenland, waaronder schilderijen en tekeningen van Salomon van Ruysdael, Herman Saffleven en Joost Cornelisz. Droochsloot. *De ommuurde stad is te zien t/m 17 januari 2021.*

Links: Reconstructie vierkante tufsteen muur met toren 12de eeuw. Daan Claessen Erfgoed Utrecht.

Rechts: J.C. Droochsloot, Het beleg van het kasteel Vredenburg te Utrecht in 1577, 1646. Collectie Centraal Museum.

Het begin van de strijd: wapens en bescherming

Lange tijd werden er door de mens wapens gebruikt, die eigenlijk voor iets anders waren bedoeld, zoals bijlen, speren of pijl-en-boog. Zo'n vierduizend jaar geleden wordt in de bronstijd voor het eerst een wapen gemaakt dat specifiek is bedoeld tegen de mens: het

zwaard. Als eerste, echte gevechtswapen staat het bronstijdzwaard daarom in de tentoonstelling symbool voor het begin van de wapenwedloop. Maar ook meer ceremoniële wapens uit de prehistorie worden getoond, waaronder het beroemde zwaard van Jutphaas dat in 1947 bij Utrecht is gevonden. Dit zeer kostbare zwaard, waarvan maar zes vergelijkbare exemplaren bekend zijn, vertelt veel over de betekenis van strijd en strijders in de toenmalige samenleving. Daarnaast zijn er Romeinse en vroegmiddeleeuwse wapens te zien, waaronder een recent gevonden strijdbijl uit de 9de eeuw.

Zwaard van Jutphaas, Bron: Rijksmuseum voor Oudheden, Leiden.

Middeleeuwen: grootse bouwwerken en gilden

In 1122 krijgen de Utrechters stadsrecht van de Duitse keizer Hendrik V. Rondom de nieuwe stad wordt een stadsverdediging aangelegd van maar liefst vijf kilometer lang, bestaande uit een gracht en een aarden wal met tufstenen muren en torens. Na de uitvinding van de baksteen rond 1200 worden er steeds meer onderdelen van dit veel goedkopere bouwmateriaal gemaakt. Na enkele grote bouwcampagnes telt de Utrechtse stadsverdediging in de 15de eeuw maar liefst vijftig torens, muren van ruim tien meter hoog, verschillende waakhuisjes en vijf grote poorten. Het laatmiddeleeuwse Utrecht is dan ook een echte vestingstad die maar moeilijk in te nemen is. Dat ondervinden zowel graaf Willem IV van Holland als Maximiliaan van Oostenrijk als zij respectievelijk in 1345 en 1483 de stad belegeren. Zelfs met de dertien enorme slingerblijden of 'trebuchets' die Willem IV meeneemt, is Utrecht niet gemakkelijk op de knieën te krijgen. Tijdens de tentoonstelling is een slingerblijde op ware grootte te bekijken in de museumtuin. Met dergelijke immense apparaten slingerden belegeraars zware stenen en brandende takkenbossen de stad in om de belegerden tot overgave te dwingen. Met deze trebuchet is in 2004 een wereldrecord gebroken: hij schoot een bowlingbal maar liefst 412 meter weg.

Vanaf 1304 was de bewaking van de stad in handen van de 21 gilden; de tentoonstelling toont onder meer gildezegels van deze beroepsverenigingen van handelaren en ambachtslieden waar vrijwel iedere Utrechter verplicht lid van was. Ze waren verantwoordelijk voor de bewaking en het onderhoud van de hun toegewezen gildeslag. Ook zijn er wapenrustingen te zien van deze middeleeuwse burgersoldaten en een hoorn waarmee de nachtwakers elkaar konden waarschuwen bij onraad. En om een idee te krijgen van wat de gildeleden hadden te bewaken, zijn er nauwkeurige 3D-reconstructies gemaakt van de ommuring in de late middeleeuwen.

Lambert de Hondt II, *De overgave van Utrecht in 1672 (detail)*, Centraal Museum Utrecht.
Foto: Jan-Kees Steenman.

Nieuwe muren

De introductie van kanonnen in de 15de eeuw zorgt ervoor dat de stadsmuren moeten worden verlaagd en verstevigd met een grote aarden wal aan de binnenzijde. In 1529 wordt in opdracht van keizer Karel V kasteel Vredenburg gebouwd, waarvan de meeste kanonnen vooral op de stad zelf zijn gericht. Met die dwangburcht wil het nieuwe Habsburgse bestuur een einde maken aan de onderlinge verdeeldheid in de stad, die al eeuwenlang gaande is. De keizer zorgt er ook voor dat de gehele stadsverdediging onder leiding van de Utrechtse architect Willem van Noort wordt gemoderniseerd met geschutstorens en zeer geavanceerde bastions. Niet zonder reden, want de aartsvijand van de Habsburgers, de Franse koning Frans I, was lange tijd bondgenoot van het vlakbij Utrecht gelegen hertogdom Gelre.

Onder meer kanonskogels, schilderijen en tekeningen van Joost Cornelisz Droochsloot, Abraham Bloemaert en Jan van Bijlert, maar ook delen van een beeld dat boven de hoofdpoort van Vredenburg stond, scheppen een beeld van de roerige tijd vanaf de vijftiende eeuw. Bovendien is er een 3D-animatie te zien waarin wordt uitgelegd hoe de moderne bastions functioneerden.

Verval

Wanneer het leger van de Franse koning Lodewijk XIV in het rampjaar 1672 voor de Utrechtse poorten verschijnt, is de stadsverdediging niet goed bruikbaar meer. Als vervolgens kapitein-generaal Willem III met zijn Staatse leger de stad in de steek laat en zich terugtrekt achter de Hollandse Waterlinie, geeft het Utrechtse stadsbestuur zich vrijwel gelijk over aan de Fransen. Het schilderij *De overgave van de stad Utrecht aan de Franse legers op 24 juni 1672* van Lambert de Hondt II, door het museum aangekocht in het najaar van 2018, brengt de overgave in beeld.

Tijdcapsule

Honderden kunstenaars hebben zich in de loop der tijd laten inspireren door de Utrechtse ommuring. Salomon van Ruysdael plaatste markante Utrechtse verdedigingsstorens in gefantaseerde landschappen. Joost Cornelisz Droochsloot gebruikte de muren en poorten als een bijzonder decor voor zijn schaatsers op de singel. En Herman Saftleven was zo gefascineerd door de Utrechtse muren dat hij daar jarenlang vele uren doorbracht om alles minutieus vast te leggen. Zijn tekeningen vormen een geweldig tijdsdocument dat het mogelijk maakt om vierhonderd jaar later nog steeds een wandeling te maken over de Utrechtse omwalling van de 17de eeuw. Ruim veertig van zijn tekeningen uit acht verschillende collecties zijn in *De ommuurde stad* te bekijken.

Links: Pieter Jan van Liender, Gezicht op de stadswal van Utrecht met rechts het bastion Zonnenburg, 1758. Particuliere collectie.

Rechts: Herman Saftleven, Servaashek met op de achtergrond bastion Manenburg, jaartal onbekend. Het Utrechts Archief.

Verbinding met het heden

In de tentoonstelling zijn vier korte films te zien waarin verschillende specialisten die reageren op de historische onderwerpen en die verbinden met het heden. Het gaat daarbij om Denker des Vaderlands Daan Roovers, Commandant der Strijdkrachten Rob Bauer, planoloog en hoogleraar Zef Hemel en historicus en hoogleraar Beatrice de Graaf.

Muren van nu

Verspreid door de tentoonstelling zijn er ook veel hedendaagse invalshoeken van de geschiedenis van de stadsverdediging. Geïnspireerd door Trijn van Leemput, die in 1577 deed wat veel Utrechters wensten en met de sloop van de gehate dwangburcht Vredenburg begon, worden er in de tentoonstelling portretten en verhalen getoond van tien Utrechtse vrouwen die vandaag de dag - figuurlijk - muren afbreken. Ieder op hun eigen manier. De foto's zijn gemaakt door Zilveren Camera winnares Ilvy Njikiktjien

(Utrecht, 1984). Na afloop van De ommuurde stad reizen de portretten naar diverse wijken in Utrecht.

Portret van Trijn van Leemput, anoniem, ca. 1650.

De Annex

Dat muren en grenzen nog steeds diepgravende gevolgen hebben op een bevolking en de individuele psyche, wordt door Basel Abbas en (1983 Cyprus) en Ruanne Abou-Rahme (1983, Verenigde Staten) zichtbaar gemaakt in de Annex aan het eind van de tentoonstelling. Het kunstenaarsduo groeide op in Ramallah en in hun werk stellen zij de constante politieke en sociale onrust in hun thuisland centraal. Met gebruik van video, teksten, archiefmateriaal, objecten, zang en performance creëren zij bijzondere installaties.

Genereuze steun

Het museum had de tentoonstelling niet kunnen realiseren zonder vaste steun van de gemeente Utrecht en de BankGiro Loterij, en de sponsor MUNT Hypotheken. Daarnaast hebben specifiek aan de tentoonstelling bijgedragen het Mondriaan Fonds, Van Baaren Stichting, KF Hein Fonds, Stichting Zabawas, Prins Bernhard Cultuurfonds Utrecht, Elise Mathilde Fonds, Stichting Steunfonds Oud Utrecht, Fentener van Vlissingen Fonds, Ridderschap van Utrecht, Stichting Sanssouci, Provinciaal Utrechts Genootschap, Carel Nengerman Fonds, Stichting Ammodo, de Cirkel en Club Centraal.

Het Centraal Museum is dankbaar voor de bijzondere bruiklenen van:

Bayerische Staatsgemäldesammlungen, Alte Pinakothek, München

Clemens-Sels-Museum, Neuss

Erfgoed gemeente Utrecht

Fondation Custodia, Collection Frits Lugt, Parijs

Het Utrechts Archief, Utrecht

Hoogsteder Museum Stichting, Den Haag

John & Marine Fentener van Vlissingen Foundation

Koninklijke Bibliotheek Den Haag

Museum Catharijneconvent, Utrecht

Nationaal Archief, Den Haag

Nationaal Militair Museum, Soesterberg

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, Den Haag
Rijksmuseum van Oudheden, Leiden
Rijksmuseum, Amsterdam
Sammlung der Fürsten zu Salm-Salm Wasserburg Anholt
Städel Museum, Frankfurt am Main

Podcast

Ook buiten het museum kan men nagenieten van de tentoonstelling. Conservator stadsgeschiedenis René de Kam trok er met oud-NOS verslaggever Jeroen Wielaert op uit om een zestal podcasts te maken over bijzondere, historische plekken in de stad Utrecht en daarbuiten. Zo gaan ze op zoek naar de plek bij Westbroek waar in 1481 een enorme veldslag plaatsvond, waarbij zo'n duizend Utrechters om het leven kwamen. De podcasts zijn te vinden op www.centraalmuseum.nl.

Boek

Tegelijk met de tentoonstelling verschijnt ook het gelijknamige boek *De ommuurde stad. Geschiedenis van een stadsverdediging* bij uitgeverij Het Spectrum.

(HR-beelden hier te downloaden)

Neem voor meer informatie over tentoonstelling en boek contact op met pers@centraalmuseum.nl, Thomas de Bruin (06-20518499) of Jacqueline Rutten (06-12723356).

Postadres

Postbus 2106
3500 GC Utrecht

Bezoekadres

Agnietenstraat 1
3512 XA Utrecht

Contact

T + 31 (0)30 236 2382
www.centraalmuseum.nl

De collectie van het Centraal Museum Utrecht bestaat uit design, oude kunst, moderne en hedendaagse kunst, mode en stadsgeschiedenis. Het museum heeft de grootste Rietveld-collectie ter wereld en een uitgebreide collectie Utrechtse caravaggisten. Moderne en hedendaagse kunstenaars zoals Vincent van Gogh en Marlene Dumas zijn onderdeel van de collectie, naast Utrechtse iconen als Pyke Koch en Joop Moesman. Ook verzamelt en presenteert het museum al meer dan honderd jaar mode van onder andere Viktor en Rolf, Jan Taminiau en Iris van Herpen. Hoogtepunten zoals het Utrechtse schip en het 17e-eeuwse poppenhuis zijn altijd aanwezig. Daarnaast is er in het een museum een reconstructie van het originele atelier van Dick Bruna.

Het nijntje museum en Rietveld Schröderhuis, alsmede de stijlhuizen Erasmuslaan 9 en Robijnhof 13, zijn onderdeel van het Centraal Museum